

KIS-401 – Gl. schéma, schème.

(GE – 14 07 91)

Orin an termenou-mañ eo an hGr. *sch`ma* " I. – doare bezañ :

I1. – stumm, neuz, anad ; I2. – emzalc'h, annez ; I3. – parfeted, neuz hael ; I4. – gwiskamant ; I5 – emstumm, lakadur. II. – diavaez, gorre
(≠ diabarzh, don) : II1. – gwez, derc'h (≠ gwerc'h), hañvalad, arvez ;
II2. – dezerc'had, roll kendivizat ; II3. – digarez, sigur." Hervez *Lexis*, en deus ar Gl. amprestet **schéma** a-dreuz d'al La. *sche#ma* "neuz, gitaj ; lun mentoniel ; lunienn stil ; dareulad" : "e-tro 1350, *scema* "dareulad" ; 1765 "lun mentoniel"." Da notañ edo ar c'hemeradur "lunienn stil" gant an hGr. *schmavtion*, deverad diwar *sch`ma* , o talvout ivez "lunienn goroll".

A-gozh e vez arveret e Gl. an daou stumm **schéma** ha **schème** ; hemañ a gaver ken abred ha 1586 gant ar ster "lunienn stil". Abaoe daou gantved hepken ez eo aet an eil termen hag egile gant pep a hent, **schéma** o vezañ dalc'het e domani an derc'hennañ, **schème** o vezañ rekizet gant ar brederouriezh, ar vredoniezh, h.a.

A. – Gl. schéma.

Aa. – Tresadenn amparet gant ervoù bras un ergorenn, o tiskouez doareoù pennañ he stummadur pe he arc'hwelerezh. Sk. : "Le **schéma** d'un organe. Le **schéma** du fonctionnement d'un moteur."

Ab. – Tres un oberenn. Ledanoc'h (pe leterc'hadekoc'h, goubarekoc'h evel a garor) eo ar c'hemeradur-mañ. Ouzhpenn an deskrivañ ez a al lañs gant an erskrivañ : "le **schéma** d'une œuvre littéraire" a c'hell bezañ an tres anezhi en devo ar skoliad da zigej, pe ar raktres dibabet gant an aozer d'he sevel ; "le **schéma** d'aménagement et d'urbanisme" a vez bepred ur raktres.

Ac. – Ur c'hemeradur arbennik a gaver gant ar c'herienn "**schéma** corporel". Studiet eo bet en notenn KIS-387, pp. .

B. – Gl. schème.

Ba. – E prederouriezh KANT ez eo ar **schème** (Al. **schema** – en Al. n'eus ket bet trestummadur), un derc'hennañ etreat d'ar meizañ ha d'ar merzhout, ankantouezat evel ar meizañ, skiantennat evel ar merzhout ; an *niver* da skouer zo ur **Schema** pa vez dec'havaelet dre ar skiantennoù (merzhent enta), etreat d'ar c'hantouezañ (par an traoù niveradus) ha d'ar c'hefrediñ (par ar meizadoù hag, en degouezh, meizad ar c'hementad).

Bb. – E prederouriezh BERGSON, furm etreat d'ar c'hounañ, d'ar merzhout ha d'an ober – dezrannet gantañ evel 1) emouez, 2) o c'hoarvezout a “eginoù santadoù kaherel” (distaolet eo bet abaoe seurt dezrann, evit d'an termen Gl. **schème** bezañ en arver bepred gant bredoniourion 'zo).

Bc. – Prederourion all a ra gant Gl. **schème** en un doare all, da aroueziñ da skouer pennaenn an tremen eus ar spesad d'ar genad : “C'hoarvezout a ra ar genad, n'eo ket eus hevelebiezh un *elfenn* bezant e spesadoù diseurt, hogen eus hevelebiezh ur *schème opératoire*, eleze eus an araezad arveret gant ar spered da furmiñ, pe gentoc'h c'hoazh da brientiñ meizidigezh ar spesadoù-se.” (HAMELIN.)

Bd. – Er Vredoniezh e kaver **schéma** ha **schème** arveret gant kemeradurioù disheñvel eus un aozer d'unan all. Dre vras e c'haller lavarout ez ental **schéma** perzhioù diasavel ha **schème** perzhioù dialuskel. E-keñver realezh da skouer, ez eo ar **schéma** deskivadur berr doareoù pennañ ar realoù ; ar **schème** furm c'halloudel ar realoù bezant er bred, ul “luniad bred oberiat” (Gl. "structure mentale active" J. PIAGET) e daelerezh gant ar metou dre hantererezh ar realoù. Merkomp n'eus nemet e galleg e keveneber **schéma** ha **schème** en doare-se ; keñveriomp hepken ar geriennoù roet da zamheñvelster e teir yezh :

Gl.	Al.	Sz.
schème de comportement, schéma de comportement, structuration de comportement, structure de comportement, type de comportement.	Art und Weise des Verhaltens, Verhaltensgefüge, Verhaltensmuster, Verhaltensweise.	pattern of behavior, behavior pattern.

Anat ez eo trebadet levezon BERGSON war ar realoniezh c'hall.

Un digemmañ all a c'haller ober eo kevenebiñ ar **schéma** evel *derc'henn* hag ar **schéma (schème)** evel *gwerc'henn*. Seurt digemmañ a glaskin korvoiñ evit frammañ an dermeneg vrezhonek.

I. – Ar **S** evel derc'henn.

Un derc'henn eo an **S** evel despizet en Aa. An termenou arveret e Br. gant ar c'hemeradur-mañ zo bet : '**berr-dresa**', '**berr-dresadur**', '**berr-linenna**', '**berr-linennadur**' (VALL. 1931), **berrdres**, **berrdresadenn** (DFBH. 1947 hh.), **brastres** (NDBF 1964 hh.), **braslun** (Da-64). N'eus moarvat da zisteurel hini eus ar c'hinnigadennoù-se. Koulskoude, hag int niverus, ne spiront ket e pep degouezh ; an abeg kentañ eo n'int ket nes a-walc'h d'an despizadur, pa na reont ket anv eus "linennoù pennañ" an ergorenn derc'hennet ; an eil abeg eo e tenn ar c'hedrannoù -**tres-** ha -**lun-** da vezañ re gorvoet gant ar gerluniañ. Evel a verker er bajenn diaraok e kinnigan astenn ster Br. **erv** d'an neuzelezh : **ervoù** ul lun eo ar pennlinennoù a ya d'e ober. Alese e kinnigan ur verb Br. **dierviñ** "lakaat war wel an ervoù, ar pennlinennoù" (Gl. **schématiser**) hag ar pennanv Br. **diervad** g. "(an) dierviñ ; disoc'h an dierviñ" (Gl. **schématisation ; schéma**).

E-se, mar komzer eus **braslun** un organ pe eus **diervad** un organ, e klevet endeo ar forc'had etre ar c'hemeradurioù, hennezh o kennotañ ur sell a-vras, hemañ un damant da zigej trevnadur ar parzhioù.

Gant Ab e reer stad eus ur c'hevenebad etre ar **S** savet diwar un ergorenn hag ar **S** graet war-benn sevel un ergorenn. Evit ur gwel, e tere **braslun** ha **diervad** en eil tro hag eben. Keal a c'haller ober eus "**braslun** ur romant", "**diervad** ul leurenn c'hoariva" ken ouzh o deskrivañ, ken ouzh o erskrivañ.

E-keñver Gwir hag Armerzh koulskoude, na ankouaomp ket e vez graet en hevelep tachenn gant termenou evel Gl. **plan**, **programme**, **schéma**, **projet** ; ar Br. lennegel a ginnige, a-getep : **raktres**, **roll-labour (-mennadoù)**, **brastres**, **raktres** ; gant SADED hag *Emsav* e kaver : **steuñv**, **raklun**, **braslun**, **erbar**. Ur wellaenn e ve a dra sur rañjennañ an danveziñ war goeñvañ eus ar gedrann -**lun-** ; pell diouzhin ar mennoz lakaat **braslun** e-maez arver. Soñjal a reer e **diervad** ; hogen, oc'h ober stad eus despizadur ar **S** er Gwir armerzhel, e kavan azasoc'h luniañ ar ger diwar **delv-** (oc'h emvataat eus ar gerdarzh "[< Clt. *delu9a# o'r gwr. **del-* 'holhti, torri, naddu'n gywrain']", GPC, 927) hag eus an arverioù Br. kent (sl. *Preder* 147, 41 ; GBLF., ¶ 135). Sk. : "**Delvad** an terkañ ha trevaozañ" (Gl. "**Schéma** d'aménagement et d'urbanisme").

II. – Ar **S** evel gwerc'henn.

Ur werc'henn eo ar **Schema** hervez KANT, deskrivet gantañ evel un hanterad etre ar spered hag an anadennoù. Betek ma vo troet KANT pe, da nebeutañ, studiet a-zevri e brederureizh e brezhoneg, e kavan fur tremen gant dezneuziad an termen alamanek hag ober gant Br. **skema** g.

Ur werc'henn eo ivez **schème** BERGSON. Daou ziskoulm a welan amañ : a) ober gant dezneuziad an termen gallek, Br. **skem** g. ; b) ren un astreiñ (sl. KIS-089, La-05, p. 63) ha dec'heriañ keal BERGSON diwar-bouez an termen Br. degemeret da gevatal da **schème** ar vredvevoniourion, anvad lakaet ganto war ur c'heal deveret diwar ar c'heal bergsonek ; sl. pelloc'h.

Evit ar c'hemeradurioù all, e ranker da gentañ ober ur pleusk da zanvez e-unan an ergeñverennoù.

Kemeromp ar bevedeg da bimbatom ar furmoù trevnek. Daou bar a c'haller diforc'hiñ en e drevnegezh : ur par egorel, ur par amzerel.

Ar bevedeg zo dezhañ un drevn stabil ha boutin da holl hiniennoù ar spesad. E kemm ouzh ar vein a zo sonnet enno an hevelep molekul, e c'hoarvez eus ul lanvad danvezioù o kemplegañ d'an hevelep furm. Oberiat eo seurt trevn egorel hag anadiñ a ra he oberiadezh e meur a zoare : ober a ra d'ar bevedeg trebadout en e furm hag ivez distreiñ dezhi goude un direizh (evel ma test kleizennadur ar goulioù, bagoliadur an arc'hwelioù bet strafuilhet). An drevn egorel ma kempleg dezhi ar bevedeg a ginnigan envel **goulun** g (Gl. **schéma**). Merkomp ez eo seurt keal ar goulun un *anread* (sl. KIS-091, La-05, p. 65) ha n'eo ket un devoud ergorel ent strizh : ne vez ket kantouezet ar **goulun**, met *anreet* diwar stadañ stabilded furm ar bevedeg. Lavarout a c'haller ivez en en *dianderc'her* dre un hentenn heñvel ouzh an hini a dalvez da zigej “meizadoù” ar Bredelfennerezh (sl. GBLF, ¶ 1068).

Mar sellomp bremañ diouzh ahel an amzer, e welomp ar bevedeg o tispakañ, o tremen dre bazennoù lerc'h ouzh lerc'h adalek ar vi speriet betek an oadour hervez un drevn savelek ha boutin da holl hiniennoù ar spesad. Seurt trevn amzerel ma kempleg dezhi treuzfurmadurioù ar bevedeg, nad eo ket stadet war eeun evel un devoud ergorel, met anreet, dianderc'het, diwar arseliñ an devoudoù, a ginnigan ober anezhi ur **goulev** g. (sl. KIS-387, pp.).

Evit kevatalioù Gl., Al., Sz., h.a. an termenoù Br. **goulun**, **goulev**, e ranker mont war an dachenn ha desellout an arverioù dibarek. Dav eo anzav emañ an div ginnigadenn Br. e pennderou o remzad ha diaes eo diawelout o zonkad en un domani a-vec'h difraostet eus an imbours'h ; ret eo lavarout ivez e chom ar yezhoù all en ur mesk bras war an domani-se, pep pare imbours'herion o vont en he gouyezh distag. E-barzh sterva an daou dermen Br. **goulun**, **goulev** e vo kavet an termenoù Gl. **schéma**, **schème**, **modèle**, **structure**, **ensemble structurel**, **configuration**, **forme (spatiale, temporelle)**, **gestalt**, **pattern**, h.a., hep komz eus **programme** e ster ar Stlenneg [sl. GSTL, ¶ 3342.]

Pa lavaren uheloc'h e c'hallfed, e-ser un astreiñ, dec'heriañ keal BERGSON ar **schème** diwar-bouez an termen Br. lakaet war ur c'heal arnevez diwanet dindan levezon ar vergsonegezh, e soñjen e **goulev**, ar **goulev** hervez ar prederour gall o vezañ an egin loc'hadel-se o heñchañ etrezek ur gwezhiañ, ur merzhout, h.a. gwerc'hek.

An hevelep termen a zerefe moarvat ivez da gendec'heriañ ar **schème** evel m'en intent HAMELIN koulz ha prederourion, bredoniourion ha bevoniourion all.